

ÖVERTRÄDELSENS KLASSIKER 012

SAUERMUGG REDUX

Stig Sæterbakken

SAUERMUGG REDUX

ÖVERSÄTTNING:
NIKLAS DARKE

EFTERSKRIFT:
NIKANOR TERATOLOGEN

VERTIGO FÖRLAG
SÖDERMALM 2007

Sauermugg gavs ut i romanform 1999, på Cappelen Forlag. Sedan dess har ett antal nyskrivna Sauermugg-texter publicerats i tidskrifter och på nätsidor i Norge, Sverige och Danmark. Dessa, samt bortskurna sekvenser i det ursprungliga romanmanuskriptet, har nu återförenats med modertexten i denna Sauermugg Redux-utgåva, som innehåller ca 50 sidor extramaterial.

Originalets titel: *Sauermugg*

© J.W. Cappelens Forlag a.s, 1999.

© Översättningen: Niklas Darke och Vertigo förlag, 2007.

© Efterskriften: Nikanor Teratologen och Vertigo förlag, 2007.

Formgivning: Carl Johansson, V.A.&P.

Ombrytning: Sofia Bergsten.

Publicerad med stöd av Nordiskt Ministerråd (Nordbok).

Tryck: Otavas tryckeri AB, Keuru Finland 2007.

ISBN 978-91-85000-41-8

Där jag tänker är det alltid mörkt...

Jag önskar att jag vore bland de lyckligt lottade och kunde återropa minnesförlust. Men på senare år har jag börjat komma ihåg mer och mer. Dessvärre. Snart minns jag väl allt. Allt jag sagt, tänkt och gjort sedan mamma förlöste mig, huvudstupa, med ett plask. Jag önskar att jag kunde slippa. Glömskan är min hemliga idol. Och som någon sa, klokt: Uppsök aldrig idolerna. Ändå drömmer jag ständigt om en av- och på-knapp. Om att bara för ett ögonblick få uppleva stillheten i det som icke är. Låta piskan vila, den som alltid driver oss vidare. Helvete. Det är som om vi straffades för att vi finns till, för allt det skändliga fula vi fyller våra huvuden med. De är våra enda verkliga brott, de tankar vi tänker, de reflexioner vi gör oss, de fantasier vi hemfaller åt, de uppfattningar vi sluter oss till... Våra jordiska gärningar är som enkla gymnastikövningar. Det är tankarna, inte handlingarna, som gör oss till dem vi är. Vad är det för ära i att behärska sig och kunna avstå när alla ens dagdrömmar handlar om att ge efter? Hur mycket är dygden värd när fantasin ändå har låtit könet slippa in i helgedomen? Vad är

det för gott i vänligheten när jag i tankarna slår in skallen på honom med en hammare? Aldrig är en man eller kvinna bättre än den allra mest nedriga tanke som vid en given tidpunkt passerar genom huvudet på honom eller henne.

Häromdagen gick jag ut utan byxor, det var några år sedan sist. I bara skjorta, sockor och ett par gamla tofflor traskade jag runt kvarteret några varv medan jag nynnade på en visa från min tidiga ungdom. En ung man, han kom i full fart, körde ned med cykelhjulet i spårvagnsspåret och tecknade en snygg båge över kvällshimlen. En välväxt karl med slips och kostym som precis hade klivit av bussen gick rätt in i en lyktstolpe. Det mest komiska var emellertid att han inte föll, trots den kraftiga smällen, han förblev upprätt med dokumentmappen framför sig som ett brev han skulle posta: så stod han en stund innan han sjönk ihop och blev stående på knä på trottoaren.

Men jag är osäker på hur jag borde börja ... Jag känner att jag gräver min egen grav, oavsett hur jag lägger upp det ... Instinkten säger mig att jag borde hålla käft, och det är väl därför jag blir talträngd, eftersom jag alltid har betraktat instinkten som det mest opålitliga av alla de förgänglighetens attribut vi smyckar oss med. När det ändå inte är rätt väg att gå är det för att jag vet att jag aldrig kommer att kunna avstå. Av bekännelse och ingenting föredrar jag utan tvekan bekännelse. Själv har jag alltid haft en speciell förkärlek för slut. Jag har alltid tyckt bäst om saker i den avslutande fasen, alltid känt avsky i början av något. För att inte tala

om i mitten! När slutet närmar sig, däremot – en rysning av glädje! Det enda som har spridit en viss lättnad över denna blivande hög med gödsel är således det nyligen överståndna, vare sig det har varit fest eller vardag, en film eller ett anställningsförhållande det har varit tal om. Jag har aldrig tyckt om resor heller, bortsett från hemfärden (nu ska det också sägas att jag har rest ytterst lite i mitt liv, inte mer än de gånger det av olika orsaker inte har gått att undvika: första gången jag var utanför staden träffade jag, som den första på min färd, en neger med rosahårig väst, det har kanske med det att göra). *The End* är de ljuvaste ord jag vet. Min idealiska tillvaro består uteslutande av uppbrott, avslutningar, avsked, dödsfall, slutpunkt på slutpunkt i en sjungande kvarn ... Aldrig börja om igen, bara sluta, sluta, sluta ...

Jag tänker för mycket. Men det värsta är att det blir värre, förstås, ju mer man tänker på det. Jag hade inte haft något emot att ha en smärtsam sjukdom som överskuggade mina tankar, som gjorde det omöjligt för mig att tänka på något annat, omöjligt att känna något annat än denna enda bedövande smärta ... Men jag har slutat hoppas. Filla har tagit dem allihop, hon har lagt beslag på åkommorna en efter en så att ingen har blivit över till mig, och det enda hon över huvud taget inte, till skillnad från mig, är medveten om är det eländiga, det pinsamma, ja, det fullständigt demoraliserande i att finnas till.

På sin höjd en förkylning då och då, och det är inte mer än vad vilken kvacksalvare som helst kan vänta sig.

Som det nu är fatt är det ingenting som plågar mig, och det är det som plågar mig. Det vill säga det är det det inte gör. Det plågar mig över huvud taget inte. Hade det ändå gjort det hade jag haft skäl att vara förtvivlad. Men det har jag alltså inte. Och det plågar mig. Men det plågar mig inte riktigt det heller, det är det som är problemet. Och så skulle jag kunna fortsätta.

Jag tycker mig minnas att jag ofta var sjuk som barn. Men jag har glömt vad de hette, alla mina välgörare. I varje fall minns jag att jag njöt av det, glödande där nere i sängens djup, jag njöt av alltsammans, minsta lilla symptom ... Den ljuva torrheten kring ögonen, raspanget från insidan av ögonlocken, den svindlande känslan av att vändas uppochner ... de märkliga växlingarna från isande frossbrytningar till svidande feberattacker ... Ja, jag älskade huvudvärken som kom smygande och kvävde alla andra intressen, jag lät mig villigt uppslukas av febern om kvällen då jag – brännande varm över hela kroppen – frös så jag trodde att jag skulle tappa förståndet. Jag tolkade dessa små sammanbrott som smakprov på något större som skulle komma. Men jag har glömt vad det var som felades mig, och vad som utlöste det ... och självklart också vad som botade det ... Jag minns bara besvikelsen varje gång jag kunde märka de första tecknen på bättring ... Helvetes farmaceuter som ryckte bort en från drömmarnas dal!

Ett tag såg det ljust ut med tanke på en möjlig blödarsjukdom, jag blödde från näsan nästan varje dag ... Innan jag blev ivägsläpad till en läkare jag hade varit hos några gånger tidigare och som hade ovanan att hosta kraftigt före varje mening han yttrade, allt

han sa mynnade ut i skärande hundskall, något som stod i skarp kontrast till hans doktorala försäkringar. ”Det här kommer att gå så bra så”, sa han till mig då jag hade lagt mig på den pappersklädda britsen: det luktade paraffin ur munnen på honom, och i nästa ögonblick fick han ett hostanfall som fördelade paraffindropparna i ett fint duggregn över min panna. Och innan jag visste ordet av hade jag fått en elektrisk stav uppkörd i näsan som han vred och vände på tills hela det inre av näsborrarna var förbränt till en hård svart skorpa. ”Det var det”, sa han och hostade så våldsamt att det verkade som om det kokade inne i munnen på honom, ”det kändes väl knappt”? Mamma påstod sedan att det inte hade varit något annat än en liten pincett med en sorts frätande vätska på. Jag håller emellertid fast vid att det var en lång stav med böjd glödtråd ytterst, kopplad till en maskin med lysande siffror som upptog cirka en tredjedel av lokalen.

Jag tar tre tabletter på morgonen, tre till middagen och tre på kvällen. I en av tabletterna finns ett ämne som heter *clorivisium*. Jag har fått för mig att det är ett näringsämne och att jag så länge jag äter dem kan klara mig på ett minimum av fast föda. Jag kan nämligen inte tåla mat.

Jag är en drömmare, det är klart, det har jag väl alltid varit, inte mer intresserad av den verkliga världen än om den hade varit gjord av plastellin. Aldrig var jag heller helt säker när jag hade sagt något om det verkligen var det jag hade sagt... om det inte

var något annat ... ja, om det inte var precis motsatsen till det jag hade tänkt säga och som jag efteråt gick omkring och inbillade mig att jag hade sagt ... Det var som om det förändrade sig och blev något annat så fort jag började tänka på det. Osäkerheten frätte som en syra på min verklighetsuppfattning. Problemen tornade upp sig, inte minst på min dåvarande arbetsplats. Jag vet inte om det fanns någon speciell orsak till det, och jag har ändå glömt vilken. Jag kunde gå upp till chefen och lämna besked om en ny stor order vi hade fått, och redan på väg ned för trappan igen (med pyttesmå besvärliga steg, som om det var meningen att man skulle känna sig illamående när man gick ned därifrån) kunde jag nästan övertyga mig själv om att jag hade bett honom stoppa upp papperet i röven och låta det förbli där. Eller så kunde jag lämna en hel säck med viktiga brev på postkontoret och efteråt vara säker på att jag hade kastat dem. Så pass säker att jag exakt kunde återkalla känslan av att stå där uppe på bron och låta dem fladdra ned i djupet ... Ett av dem hade först flugit ut en bit, men vände sedan tillbaka och for rätt in på bron igen, där en bil precis passerade genom snöslasket: kuvertet (med den stränga, liksom krävande blicken ut genom cellofanfönstret) klibbade sig fast vid ena hjulet och följde med runt några gånger innan det kastades av, och där blev det liggande, nästan osynligt i den smutsiga snön. Just då kom en man gående. Han fick syn på brevet, böjde sig ned med en skamsen rörelse och plockade upp det. Han stod och torkade av det med handsken när han fick syn på mig, och kom då strax bort och räckte det till mig som om det vore självklart att det var

jag som hade tappat det. Och inte nog med det, han blev stående och pratade i minst tio minuter till om postväsendets förträfflighet, om hur sällan det händer att post kommer bort och så vidare, där mitt ute på bron med bilar susande förbi öronen på oss var och varannan sekund, innan han äntligen försjönk i andra tankar, ursäktade sig och hastade vidare. ”Vilken jobbig typ”, tänkte jag och kastade i brevet på nytt.

Det fanns inga seriemördare under hellenismen.

Tänka sig, en period var jag så rädd för att bli mördad att jag allvarligt övervägde att bli mördare. För att få bukt med rädslan, alltså. Ja, så stark var fruktan att jag såg det som oundvikligt om det skulle klicka för någon av grannarna att han genast skulle komma störtande för att plantera yxan i skallen på mig. På mig och ingen annan. Utpekad i förväg: galningen skulle instinktivt finna vägen. Jag såg det som att ödet hade satt mig på den främsta sittpinnen i De Slumpmässiga Offrens Bur ... att grannen liksom skulle få vittring av mig i samma ögonblick som det sa klick uppe i hjärnan på honom ... att det sinne som då omgående blev väckt, det som är luktsinnet för en rovmördare, skulle dra honom i näsan rakt hit upp till mig. När jag tänker på det eländiga liv jag levde på den tiden kan jag visserligen inte fatta vad det var jag var så hemskt rädd att förlora. Det var kanske en invecklad metod för att göra det mindre eländigt? Jag vet inte. Men så är det med allt. Man tänker inte på självmord när man är hotad till livet.

Jag blir påmind om det varje gång jag går förbi handlaren på hörnet ... Jag studerar honom i smyg, den motbjudande glädjespridaren, jag granskar hans ansikte, hans sätt att gå ... med en hemlig önskan, ett gnistrande hopp om att en dag, plötsligt, i hans ögon känna igen blicken hos en seriemördare som har dräpt i många år utan att en endaste gång ha varit i polisens sökarljus ...

Jag kan ännu fantisera om det, fortfarande osäker på om fantasin berör något glömt eller bara uttrycker en önskan, om det är en önskedröm eller en mardröm som ger mig en så levande känsla av att känna ett liv rinna ur händerna på mig. Veta att jag skulle kunna sluta ... om jag ville ... veta att jag ändå kommer att kräva att det ska ta slut, det stackars liv jag har tagit strupgrepp på och står och blåhåller ... som om hans liv rinner via en åder rätt in i kroppen på mig, som om hans förlorade dagar plussas på mina, som en bonus, bara jag fullföljer det jag har påbörjat ... trycka tills ögonen pressas ut ur hålor på honom, trycka tills hela själen följer efter, rädslan och ångern och allt ... *att det kan bo så mycket i en människa, minns jag att jag tänkte ...* och är det kanske inte ungefär precis så jag har föreställt mig människosjälen när jag mot bättre vetande har suttit och funderat på den: som en grå amöbaaktig substans, ganska äcklig att vidröra, som en bubbla av mjölk? Två sådana halvt genomskinliga mjölkbubblor var det nu som blåste upp sig i ögonhålorna på den som jag plågade ... Det gick lite trögt, men så, med en sista kraftansträngning, lyckades jag pumpa upp dem till deras fulla storlek och därmed tog de farväl med ett plopp, lämnade sin jordiska boning och svävade uppåt,

antingen till ett oblikt möte med stratosfären eller kanske en skön förening ... eller är det återförening? ... med gamla vänner i etern, på evig spaning efter en ny plats att bebo.

Jag har mina tvivel om huruvida de män och kvinnor som finner det för gott att gå i bräschen för själavandring är riktigt på det klara med vilken risk de löper ... jag tänker på själen hos en vällustig libertin som vid libertinens död kraftfullt flyger upp, bara för att plötsligt ramla ned i huvudet på en scientolog som aldrig riktigt har klarat av att upparbeta något vidare intresse för sex.

Eller omvänt: en kysk präst, återfödd i en pedofil nymfoman.

Men att ta livet av någon är inte det värsta en människa kan göra. De domstolar som för detta utdömer sina strängaste straff har helt enkelt inte tagit hänsyn till det stora sammanhanget. Om nu inte detta strängaste straff råkar vara dödsstraff, varmed cirkeln, på fel premisser visserligen men ändå fullt ut tillfredsställande, sluts ...

Jag har sagt det till Filla. Döden är ingen tjuv. Döden är en frälsare och en renare, för i dödens rike slipper alla in, där tittar man inte i attester och syndaregister. När döden tar oss blir vi människor, såsom alla före oss blev det, såsom alla efter oss kommer att bli det. Till och med den mest cyniska och utspekulerade svindlare får ett ärevärdigt eftermäle om han går och hänger sig. Till och med mördaren får upprättelse om han riktar vapnet mot sig själv. Varför? För att döden gör människor av dem, för att döden utan omsvep demonstrerar att detta öde delar de med oss och vi med

dem. Till och med den värsta sopa blir en rättskaffens människa när han dör. Döden är vårt – de rättrådigas – sätt att göra det omänskliga mänskligt så att vi kan begripa det, så att vi kan stå ut med det. Dödsstraff är den finaste utmärkelse som tilldelas en pervers. Med dödsdomen över dessa allra värsta, dessa allra mest outhärdliga, ordnar vi det så för vår egen del att dem vi inte varit i stånd till att bedöma, till att mäta, ändå kan bli dömda och mätta efter våra egna mått, det vill säga: efter mänsklig standard. Livsavgrottet hämtar in den fallne och placerar honom vid vårt bord på nytt. Vi hjälper honom att hitta tillbaka till hans förlorade mänsklighet genom att på rättslig väg göra slut på den.

Varje gång jag var ensam – och det var jag alltid – fick jag skuld-känslor. Varför? ... Men det var som om jag skämdes över att finnas till. Skämdes över att vara den jag var. Varför? ... Men det var som om jag inte kände till något annat sätt att vara mig själv, något annat sätt att vara medveten om vem jag var, än att skämmas över det. Jag stod vid fönstret i vardagsrummet och tittade ut. Det snöade. Vinterns första snö började klä asfalten, den liknade mögel, och jag stod där och var livrädd för att upplösas, jag tyckte att jag redan kunde känna de första symptomen på inre upplösning, en process som var irreversibel när den väl hade startat ... Jag minns att jag tänkte att om jag inte snarast börjar tänka på något, något som kan knyta ett oslitligt band mellan mig och världen utanför, kommer jag att försvinna ... Allt i världen var försvinnande ... Innan jag visste ordet av ville jag upplösas, ruttna bort mellan mina

händer ... Avdunsta ... Jag klamrade mig fast ... Jag klandrade mig själv för att inte ha funnit sanningen om detta med att vara mänskliga, vad det vill säga att existera. *Redan levtt i tio år, och ännu inte förstått ett skit!* Så höll jag på. Jag var outtröttlig, och obarmhärtig med mina förebräelser. Jag gav mig ingen ro. Det gjorde mig illamående och tillfreds att tänka på hur uthållig jag var. Det fanns inga andra känslor än skam. Snön dalade ned, och det fanns inte rum för annat än skamkänsla. Snön dalade ned, möglet växte. Jag höll mig fast i fönsterkarmen för att inte försvinna.

Det är ju först kring tio–elva år som man verkligen börjar *tro* på det som sägs ... Att jorden är rund, till exempel, och att vi lever på utsidan av den, inte inuti. Det är som en trons och inbillningens konfirmation: före den är vi alla empiriker, ser bara tingen exakt för vad de är. Fram till dess hade jag inte för ett ögonblick tvivlat på att vi befann oss på botten, i en eller annan mening, att det var här nere vi uppehöll oss, nere i ett slags grop, att vi gick omkring på botten av något och att resten av världen uteslutande fanns i en utsträckning *bortöver* och *uppåt*. Ja, jag värnar ännu om några fina rester av tvivel. Det är tyngden landskapet får när det regnar ... när skogsbryn, åsar, kullar, sluttningar, trädjungar höljda i dimma ligger där som havande svampar på jordens botten ... är det möjligt att se det på något annat sätt? Inte heller kan jag förstå vad det egentligen är för fel på den uppfattningen, tills motsatsen bevisats höll jag nästan på att säga. ”Det är andra före mig som har påstått samma sak!” ropade jag (och riktade, utan att tänka

på det, blicken upp mot himlen) då invändningarna började nå ett visst omfång.

Jag tog dessutom för givet att det mesta av den kunskap som prackades på mig var att räkna som en form av vetenskaplig fiktion, något som först och främst gjorde det lättare för dem som skulle förklara (vid enstaka tillfällen också lättare att förstå för dem som skulle förstå) ... något det fanns ett slags stillatigande överenskommelse om, även om vi är väl medvetna om att det är lögn och förbannad dikt ... Och de flesta av oss tycker att det är en bra ordning så länge de teorier de vill få oss att svälja inte nämnvärt går ut över de sysslor vi under tiden har kommit att betrakta som viktiga. Dessutom, tänkte jag, varför ska vi på liv och död veta exakt hur allt hänger ihop? Vad är det vi är så ivriga att få veta sanningen om? Ens fru är trots allt inte otrogen förrän den dag man får reda på det ...

Efter ett tag började jag emellertid så sakteliga förstå att jag högst sannolikt tog miste. Nederlagsstämd såg jag mig nödd till att skriva in också den insikten i förlustregistret, känslan av fast mark under fötterna. Men detta var innan min fars vålnad visade sig för mig för första gången.

Det är förstås uteslutet att inviga *henne* i något av det. Hon skulle inte förstå. Hon skulle inte, inte under några omständigheter, vara i stånd att förstå det. Inte för att det är något komplicerat med det jag säger, utan för att det är jag som säger det. Hon skulle inte ens försöka, eftersom hon skulle avfärda redan mitt inledande resonemang som renaste tjafs och tämligen omedelbart dra den för henne oundvikliga slutsatsen att *nu har han hållit på och tänkt igen*. Det är så hon värderar och avfärdar alla mina närmanden så snart de visar tecken på att röra sig bortom den smala stig av handfasta, vardagliga angelägenheter som en gång för länge sedan, i ett fjärran förflutet, definierade innehållet i och drog upp gränserna för vår äktenskapliga samvaro ... Så snart det jag säger har så mycket som ett flyktigt inslag av dunkelhet dras den för henne ofrånkomliga slutsatsen att *nu har han hållit på och tänkt igen*, varefter hon genomgår en märklig förvandling, hon liksom *sjunker* in i sig själv och hemfaller till ett tillstånd av *totalt avvisande*, om man kan föreställa sig något sådant ... ja, det är som om hela hon *kryper upp* i det göromål hon för tillfället är sysselsatt med, det må vara disken eller något pyssligt och petigt handarbete eller en

lågpannad film på teve, nästan som om hon blir ett med det hon håller på med så snart jag antyder något personligt ... samtidigt som hon med all tänkbar tydlighet ger uttryck för att hon ... någonstans där inne i sysslän ... redan har bestämt sig för vad det är som är på väg ... Även om det inte är tal om någon större förseelse från min sida än att jag i ett obehagligt ögonblick låter tankarna vandra. Hennes ideal är att göra sig av med yttrandet i ett nafs, oavsett vad det gäller ... Hennes ideal är korta, koncisa yttranden som kräver korta, koncisa svar – om de över huvud taget ska besvaras ... För henne är det med andra ord inte i första hand *tanklöshet* som är något ont, snarare det motsatta, nämligen en helt överflödigt och därmed desto mer oförsvarlig *eftertänksamhet* ... ”Grubblaren”, som hon kallade mig när vi lärde känna varandra, men då med positiva förtecken. Ur det perspektivet kunde man nog argumentera för att hon visste vad hon gjorde då hon sa ja till att gifta sig med mig, ett frieri som jag, det ska villigt erkännas, i mitt stilla sinne i dag har stora svårigheter att återkalla den utlösande orsaken till.

Men våra vanor har med tiden blivit så djupt inrotade att de får allt annat att te sig som lättsinnigheter. Och jag måste erkänna att det skulle ha uppstått en ytterst pinsam situation, ja, lika pinsam för oss båda, om hon nu ändå skulle öppna sitt skal och komma mig till mötes, om hon plötsligt, helt utan vidare, skulle visa sig villig att lyssna och förstå. Så pinsam att det vänder sig i magen på mig när jag tänker på det. Blotta tanken på att Filla skulle försöka ställa sig in gör mig illamående.